

ОСВІТНІ РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 371(436)

ДО ПИТАННЯ ПРО ЯКІСТЬ ОСВІТИ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ РОЗВІДКИ У ЗАРУБІЖЖІ ТА ЗДОБУТКИ УКРАЇНИ

Олена Локшина

Проаналізовано позицію міжнародних організацій щодо проблеми якості освіти та її забезпечення у світлі глобалізаційних трансформацій ХХІ століття; висвітлено погляди зарубіжних учених на феномен якості освіти через призму багатогранності; проведено порівняння з Україною на рівні нормативних ініціатив і практичних здобутків.

Ключові слова: *якість освіти, забезпечення якості освіти, індикатори якості освіти.*

Якість освіти нарівні з добробутом і здоров'ям людини визнається світовою спільнотою пріоритетом ХХІ століття. Серед параметрів розвитку людського потенціалу, за якими ПРООН порівнює рівень соціального і економічного розвитку країн, показник освітньої діяльності є одним із трьох основних в інтегрованій оцінці якості життя [2, с. 141].

ООН проголошує якісну освіту індикатором національного економічного потенціалу і соціальним благом, проводячи паралель між освітою і рівнем доходу індивідуумів у дорослому житті, а також здоров'ям нації [14, с. 20].

ЮНЕСКО акцентує питання якісної освіти з проекцією на набуття молоддю життєвих компетентностей для успішної інтеграції в сучасне суспільство [13, с. 4].

Європейський Союз розглядає якісну освіту, передусім, як інструмент економічного зростання на шляху розбудови конкурентоздатного і динамічного співтовариства [10, с. 7]. Після підписання Маастрихтської угоди (2000) почала реалізовуватися довгострокова стратегія підвищення якості освіти у країнах-членах Європейського Союзу, яка набула чіткого рельєфу після прийняття Лісабонського порядку денного (2000), у якому перед європейською спільнотою була поставлена мета побудови економіки знань. У такому вимірі роль освіти ще більше актуалізувалася, що сприяло прийняттю комплексної програми розвитку освіти – у 2001 р. у Стокгольмі на засіданні Європейської Ради був прийнятий документ Європейської Комісії «Про конкретні майбутні завдання для освіти і професійної підготовки в Європі», серед яких завдання підвищення якості освіти, що включає якість освітнього процесу, якість викладання і якість методичного супроводу процесу навчання, розглядалося як ключові [10]. Для досягнення поставлених завдань була підкреслена необхідність розвитку ключових компетентностей, необхідних для життя в

суспільстві знань; забезпечення рівного доступу до ІКТ; збільшення частки осіб, які навчаються на технічних і природничих відділеннях; інтенсифікації навчання іноземних мов. Проблему формування компетентностей планувалося розв'язати шляхом трансформації змісту освіти на компетентнісні засади; забезпечення рівного доступу до ІКТ – як шляхом оснащення навчальних закладів відповідним апаратним і програмним забезпеченням, так і підключенням до Інтернету; залучення молоді до вивчення природничих дисциплін – через посилення практичної зорієнтованості змісту освіти, інтенсифікації зв'язків навчальних закладів з промисловістю і бізнесом; інтенсифікації вивчення молоддю іноземних мов – через обміни між навчальними закладами.

Для відстежування рівня якості освіти у рамках документа «Європейський звіт про якість шкільної освіти: шістнадцять індикаторів якості» (2000) була запропонована система індикаторів, розподілених на чотири групи: «Досягнення» (з математики, читання, природознавства, володіння ІКТ, іноземними мовами, уміння вчитися); «Успіх і перехід» (не закінчення середньої школи, здобуття повної середньої освіти, отримання післясередньої не вищої освіти); «Моніторинг шкільної освіти» (оцінювання і контроль шкільної освіти, участь батьків); «Ресурси і структура» (професійна підготовка учителів, участь в дошкільній освіті, кількість учнів на один комп'ютер) [9, с. 9–11].

У травні 2009 року на засіданні Європейської Ради була прийнята Стратегічна рамкова програма європейської співпраці у галузі освіти і професійної підготовки до 2020 року. Одним із чотирьох завдань для Європейської спільноти в освітній галузі названо підвищення якості й ефективності освіти та професійної підготовки. З цією метою заплановано формування ключових компетентностей у громадян Європейського Союзу, підвищення володіння такими базовими навичками, як читання, письмо, лінгвістична компетентність тощо [9, с. 119/3].

У США проблема якості шкільної освіти особливо привернула увагу після запуску СРСР першого супутника в 1957 р., а з 80-х рр. XX ст. в умовах глобалізаційних змін стала ключовою. Фактично освітні ініціативи усіх американських президентів з того часу спрямовані на підвищення рівня освітніх послуг з метою підготовки освічених громадян. Це – «Нація в небезпеці: імператив освітньої реформи» (A Nation at Risk: The Imperative For Educational Reform (1983)) Р. Рейгана; Закон «Цілі 2000: зроби Америку освіченою» (The Goals 2000: Educate America (1994)) Б. Клінтона; Закон «Жодної відстаючої дитини» (No Child Left Behind (2001)) Дж. Буша; «Програма для реформ» (A Blueprint for Reform (2010)) Б. Обама.

«Нація в небезпеці: імператив освітньої реформи» – це назва звіту Національної комісії з удосконалення освіти часів президентства Р. Рейгана, висновки якої отримали широкий розголос в американському суспільстві. Констатуючи низьку якість національної освіти, комісія запропонувала 38 рекомендацій, структурованих за 5 категоріям: зміст освіти, стандарти і очікування, час, викладання, лідерство і фінансова підтримка.

Категорія «Зміст» була запропонована для запровадження обов'язкового

навчання англійської мови (4 роки), математики (3 роки), природознавства (3 роки), суспільствознавства (3 роки), основ ІКТ (0,5 року) у старшій середній школі. Крім того, підкреслювалася важливість вивчення усіма учнями іноземної мови, починаючи з початкової школи.

У категорії «Стандарти і очікування» комісія обґрунтувала необхідність підвищення вимог для зарахування абітурієнтів коледжами.

У категорії «Викладання» від учителів очікувалася демонстрація професіоналізму, який повинен корелювати із заробітною платою.

У категорії «Лідерство і фінансова підтримка» пропонувалася цілеспрямована фінансова та інша підтримка учнів із спеціальними потребами – обдарованих, інвалідів, мігрантів, національних меншин [11].

У федеральній ініціативі «Цілі 2000», яка отримала статус Закону 31 березня 1994 року (що передбачало виділення федеральних фінансів на її реалізацію), було запропоновано бачення американської освіти початку ХХ століття. З цією метою проголошувалося, що до 2000 р.:

- усі американські першокласники були готові до навчання в школі;
- відсоток випускників середньої школи буде не нижчий 90;
- усі школярі 4-х, 8-х і 12-х класів демонстрували б успішні результати з англійської мови, математики, природознавства, іноземних мов, громадянознавства, економіки, мистецтва, історії і географії;
- американські учні займатимуть перші місця в міжнародних рейтингах з математики і природознавства;
- кожен дорослий стане грамотним, зможе конкурувати в умовах глобальної економіки і володітиме якостями справжнього громадянина;
- кожна школа у США була вільна від наркотиків, насильства, вогнепальної зброї і алкоголю, стане середовищем, яке базується на дисципліні і сприяє навчанню учнів;
- усі американські учителі отримають доступ до програм підвищення кваліфікації;
- усі школи реалізовуватимуть модель залучення батьків до участі в соціальному, емоційному й академічному розвитку їхніх дітей.

Освітня ініціатива президента Дж. Буша, відома як Закон «Жодної відстаючої дитини» (2002), була спрямована на підтримку стандарто-зорієнтованої освітньої реформи для підняття якості національної освіти. Інструментом цього стало стандартизоване тестування з читання і математики для усіх учнів 3–8 класів шкіл, які отримують федеральне фінансування [12].

З метою модернізації згаданого Закону у 2010 р. президент США Б. Обама запропонував свою модель підвищення якості американської освіти в документі «Програма для реформ». У ній передбачено досягти підвищення якості освіти до 2020 р. шляхом кращої підготовки випускників середньої школи до навчання в коледжі і до подальшої кар'єри, підвищення якості роботи учителів і директорів шкіл, надання інформації сім'ям для оцінювання роботи шкіл, підвищення якості роботи шкіл, у яких учні демонструють низькі навчальні результати [7].

Таким чином, якість освіти є пріоритетом для міжнародного

співтовариства на сучасному етапі. До чинників, які актуалізують якість в освіті, слід, передусім, віднести прискорення науково-технічного прогресу і темпів зростання залежності суспільства від рівня освіти; перехід від індустріальної фази розвитку економіки до економіки знань і інформаційної цивілізації; економічну, культурну, політичну глобалізацію.

Затребуваність ідеї якісної освіти обумовлює необхідність вивчення цього багатогранного феномену. Категорія якості освіти є предметом дослідження філософії, психології, педагогіки, політології, соціології, економіки. Якість освіти трактується і як відповідність освітнім цілям, вимогам освітніх стандартів, як відповідність освітніх послуг вимогам споживачів, як рівень навченості індивідуума, який дає йому можливість досягати життєвих успіхів.

Підходи до трактування якості освіти на рівні теоретичних досліджень диференціюються залежно від концептуальних поглядів учених. У рамках конструктивізму К. Бібі розглядав внутрішню якість (якість навчання у класі для набуття учнями якісних знань) і зовнішню якість (якість для економічного розвитку країни і для громадянського розвитку). Відповідно до гуманістичної концепції акцент у роботах Д. Стівенса зроблено на відході від економічних потреб у напрямі буття індивідуума в соціумі [6].

Аналізуючи підходи до трактування якості освіти в Україні і Росії, українська вчена Т. Лукіна пише про дві групи учених. Перша група використовує так званий нормований підхід, у рамках якого якість освіти розглядається з точки зору задоволення потреб і досягнення стандартів (М. Потапник, С. Шишов, В. Кальней). Інша група (В. Качалов, Т. Лукіна) дотримується управлінського підходу, за якого якість освіти як об'єкт управлінського впливу розглядається з позиції якості освітньої системи, якості освітнього процесу, якості особи випускника як результату діяльності освітньої системи [3, с. 1018].

З метою реалізації ідеї якісної освіти міжнародним співтовариством запропоновано три підходи до побудови системи високої якості. Перший підхід – це «внесок-процес-результат». У рамках цього підходу модель, запропонована у Глобальному моніторинговому звіті у рамках Освіти для всіх (2002), включає групи «внесок» (категорії «школа», «учень», «сім'я і громада»), «процес» (категорії «шкільне середовище», «навчальний процес»), «результат» (категорії «когнітивні досягнення» і «досягнення»). Крім того, обов'язковою є категорія «контекст» [6].

Другий підхід, який робить пріоритетом ідею доступності, дістав назву «дитино-центрований». У моделі ЮНЕСКО (2006) ключовим складником визначено категорію «внутрішній рівень учня», навколо якої обертається «зовнішній рівень освітньої системи». Модель ЮНІСЕФ (2009) включає такі характеристики якості, як рівний доступ і залучення до навчання, ефективний навчальний процес, безпечне і здорове навчальне середовище; участь усіх учасників навчального процесу у шкільному менеджменті [6].

Третій підхід живиться ідеями «багаторівневої громадської взаємодії». Зокрема, модель ЮНЕСКО Сантьяго (2007) включає п'ять вимірів освітньої якості – ефективність, продуктивність, рівність і відповідність у двох категоріях:

- 1) відповідність вимогам учнів, їх сімей;
- 2) відповідність вимогам суспільства [6].

Узагальнюючи вище проаналізовані підходи, до компонентів рамки якісної освіти слід віднести:

- ефективність (зовнішня, яка визначає наскільки освітня система відповідає потребам окремого індивідуума і суспільства в цілому; і внутрішня – функціонування кожної окремої освітньої установи);
- продуктивність (співвідношення внеску і результату, при цьому внесок трактується як у монетарному, так і в немонетарному вигляді);
- доступність як право індивідуума;
- стійкість (організація стійких умов для кожного індивідуума для здобуття якісної освіти).

Порівняння з Україною свідчить як про певні досягнення, так і про проблеми на шляху до якісної освіти. Наголосимо, що необхідність підвищення якості національної освіти проголошується у ключових стратегічних документах, що визначають розвиток цієї галузі. У Національній доктрині розвитку освіти (2002) проголошено, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, дотриманням міжнародних норм і вимог законодавства України з реалізації права громадян на освіту [4].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року проаналізовані проблеми української освіти в ХХІ столітті, які ускладнюють забезпечення якісної освіти в країні. До них, зокрема, віднесена недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, індивідуума і ринку праці; обмеженість доступу до якісної освіти окремих категорій населення (діти, які проживають у сільській місцевості, діти з особливими потребами, діти мігрантів, талановита молодь тощо); відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального і духовного розвитку та соціалізації дітей і молоді; недостатня зорієнтованість змісту професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти на потреби ринку праці і суспільно-економічні виклики; невідпрацьованість ефективної системи працевлаштування випускників ВНЗ; недостатній розвиток мережі дошкільних установ; недосконалість національної системи моніторингу й оцінювання якості освіти; низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; відсутність системи мотивації і стимулювання інноваційної діяльності в освіті; недостатній розвиток громадського самоврядування навчальних закладів [5]. Для подолання названих проблем метою державної освітньої політики визначено підвищення доступності якісної, конкурентоздатної освіти відповідно до вимог стійкого розвитку суспільства і економіки. Важливим інструментом підвищення якості освіти названо моніторинг; побудова системи моніторингу передбачає удосконалення системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів і моніторингу якості освіти; розроблення моделі моніторингових досліджень для різних рівнів управління освітою; розроблення системи показників якості освіти на національному рівні, які б відображали контекст, навчальний процес і освітні результати; проведення моніторингу

якості ресурсного забезпечення; участь України в міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (TIMSS, PISA, PIRLS); модернізація й оновлення системи освітньої статистики.

Слід зазначити, що певних успіхів на цьому шляху вже досягнуто – вже декілька років функціонує система стандартизованого тестування учнів після закінчення середньої школи для вступу у ВНЗ, українські школярі пробували свої сили в тестах TIMSS 2007 і 2011, розробляється система рейтингового оцінювання роботи шкіл і вже впроваджена така у секторі професійно-технічної освіти. Водночас, нерозв'язаними залишаються багато питань, які знаходяться як у теоретичній (розроблення концепту якості освіти на державному рівні), так і практичній площинах (розробка валідних тестів, підготовка кваліфікованого персоналу, нестача фінансування), що робить світові напрацювання особливо актуальними для України.

Список використаних джерел:

1. Болотов В. А. Системы оценки качества образования : учебное пособие / В. А. Болотов, Н. Ф. Ефремова. – М. : Университетская книга; Логос, 2007. – 192 с.
2. Доклад о человеческом развитии 2013. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире. – ПРООН, 2013. – 203 с.
3. Лукіна Т. О. Якість освіти / Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 1017–1018.
4. Про національну доктрину розвитку освіти. Указ Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
5. Про національну стратегію розвитку освіти на період до 2012 року. Указ Президента України № 344/2013 від 25 червня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/page?text=%FF%EA%B3%F1%F2>
6. Barrett A. M., Chawla-Duggan R., Lowe J., Nikel J., Ukpo E. The Concept of Quality in Education: a Review of the «International» Literature on the Concept of Quality in education. EdQual Working Paper No 3. – University of Bristol, UK, University on Bath, Uk, 2006. – 18 p.
7. Blueprint for Reform. The Reauthorization of the Elementary and Secondary education Act. US Department of Education. – 41 p. – URL : <http://www2.ed.gov/policy/elsec/leg/blueprint/blueprint.pdf>.
8. European Union. Council Conclusions of 12 May 2009 on a Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training («ET 2020») // Official Journal of the European Union. – 2009. – 28 May. – P. 119/2 – C. 119/10.
9. European Union. European Report on the Quality of School Education. Sixteen Quality Indicators. May 2000. – Brussels : European Commission, 2000. – 86 p.
10. European Union. Report from the Education Council to the European Council «The Concrete Future Objectives of Education and Training Systems». Brussels, 14 February 2001. 5680/01 EDUC 18. – Brussels : Council of the European Union, 2001. – 17 p.
11. Nation at Risk: The Imperative for Educational Reform. Report to the Nation and the Secretary of Education by the National Commission on Excellence in Education. April 1983. – 48 p. – URL : http://datacenter.spps.org/uploads/sotw_a_nation_at_risk_1983.pdf.
12. No Child Left Behind. Public Law 107-110-Jan 8, 2002. – URL : <http://www2.ed.gov/policy/elsec/leg/esea02/107-110.pdf>.
13. UNESCO. Education for All. Purpose and Context // World Conference on Education for All. Monograph I. Prepared by Sheila M. Haggis. – Paris : UNESCO Publishing, 2001. – 96 p.
14. UNESCO. Education for All. The Quality Imperative. EFA Global Monitoring Report 2005. – Paris : UNESCO Publishing, 2004. – 430 p.